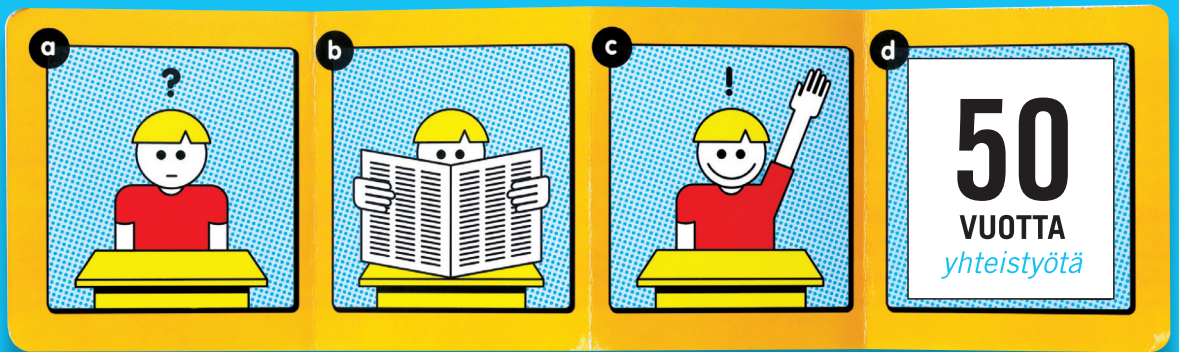

Sanomalehdet koulutiellä

Pirjo-Riitta Puro

Sanomalehdet koulutiellä –
50 vuotta sanomalehtien ja koulujen yhteistyötä

Kansi: Satu Salmivalli

Kannen kuva: Muokattu vuoden 2004 sanomalehtiviikon ilmoituksesta, alkuperäinen tekijä mainostoyritys PHS.

Taitto: Essi Saloranta / Kronolia

© 2014 Pirjo-Riitta Puro

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-286-899-2

Sisällys

Esipuhe	8
Saatteeksi: Maaperä oli muokattu koulujen ja sanomalehtien yhteistyölle	10
Lehdistökurssilla kohti joukkotiedotuskasvatusta	13
Kustantajien herättely	13
Historian opettajat latuja avaamassa	15
Kurssikokeilusta pysyvää toimintaa.....	17
Sanavalmiit teinit mukaan	19
Sanomalehti opetuksen apuna -kirja ja muuta suhdetoimintaa	21
Peruskoulu ja lukio toivat joukkotiedotuskasvatuksen	23
Kuka maksaa koulujen lehdet?	25
Mallia ulkomailta.....	26
Ensimmäisiä tutkimuksia nuorten lukemisesta ja sanomalehtien opetuskäytöstä ...	29
Sanomalehtiviikot 1970-luvun poliittisessa pyörityksessä	31
Sanomalehti koulussa -komitea aloittaa työt.....	31
Opettajakurssit jatkuvat	34
Poliittikka puree.....	35
Alueellisen toiminnan ensi askeleita – sanomalehtiviikot alkavat.....	38
Lehdistöviikko yhteistyössä kouluhallituksen kanssa	42
Sanomalehtiviikot 1981 – huolellista kieltä ja Tähtireporttereita	49
Toiminta laajenee ja monipuolistuu, opetusaineistoja lehtien sisällöstä	53
Minilehdet ja muut lehtitalojen opetusmateriaalit	53
Opettajille lauantaikursseja eri puolilla maata	55
Oppia myös tuleville opettajille	56
Lisää lehtiä kouluihin – ja poliittista tasapainoilua	57
Äidinkielenopettajat kiinnostuvat sanomalehdistä	59
Sanomalehtiä oppimateriaaliksi, mutta tarvitaanko nuorten palstoja	61
Omat julkaisut paikkaamaan oppikirjojen puutteita: Uutisen tie ja Kuva sanomalehdessä	62

Ala-asteet mukaan toimintaan	63
Sanomalehti opetuksessa laajenee Euroopassa.....	64
Mainosoppia kauppaopiskelijoille	65
Aikakauslehdet heräävät.....	66
Muutoksia komiteassa 1970-luvun lopulla	66
Nuorison mediankäyttötutkimukset alkavat	67

Läänikohtaisen yhteistyön aika 1985–1995, sanomalehti oppikirjan rinnalle..... 70

Kouluille oikeus tilata sanomalehtiä koko lukuvuodeksi.....	70
Oulun sekä Turun ja Porin läänit pioneereina	71
Sanomalehti koulussa -komitea neuvottelukunnaksi.....	74
Kopiostomaksut ja paperitehtaiden avustukset mahdollistivat laajenemisen.....	76
Hämeessä avataan päivän lehti	77
Miten saada toimittajat kiinnostumaan ja lehdet yhteistoimintaan?	79
Uusia aineistoja ja apuja toimittajille	82
Uudenmaan lääni toimintaan mukaan.....	84
Kymessä lääninhallituksen viestintäkasvatusta	87
Kuopion läänissä aloitetaan presidentin tervehdyksellä	89
Keski-Suomi käynnistyy julistekilpailulla	90
Mikkelin, Vaasan ja Lapin läänit saavat yhteistyön toimimaan	91
Kampanjoista tuli pysyvää toimintaa.....	91
Didaktikkodisco vauhditti opettajankoulutusta.....	93
Ylioppilastutkintoihin sanomalehtitekstejä	94
Tutkimukset kertovat lukemisen vähenemisestä	94
Ensimmäistä kertaa vedottiin vanhempiin	95
Neuvottelukunnan uusi rooli.....	96

Sanomalehtiopetuksen ja viestintäkasvatuksen suhde pohdituttaa,

sanomalehtipäivä syntyy 101

Onko sanomalehti opetusväline vai opetuksen kohde vai molempia?	101
Kansainväliset yhteydet ja pohjoismainen yhteistyö tiivistyvät	104
Lehtiä luokkiin: Sanomalehtipäivä	106
Koululehdet tarkasteluun	108
Historiaa ja maailman muutoksia	109
Yhteyspäällikkö vetäjäksi – projektisihteereistä toiminnanohjaajia.....	110
Sanomalehti koulusta Sanomalehti opetukseen.....	111
Aineistojen vyöry	112

1990-luvun lama kuritti lehtiä, tuottelias koulutoiminta piti pintansa	113
Talous taantuu, sanomalehtiä kuolee	113
Paikallislehdet mukaan	115
Opetushallitus syntyy – neuvottelukunta lehtiväen käsiin	116
Sanomalehdet, lukutaitopäivä ja lukemisen uudet opetusmenetelmät	118
Ympäristövaikutukset puhuttivat	121
Kuvanlukutaito opetukseen, opettajille uusia oppaita ja rohkea avaus mainoskuvien maailmaan	123
Vaalit lehdille sydämen asia	125
Koulujen lehtitilaukset vapaiksi, lääninhallituksia ajetaan alas	126
Neuvottelukunnasta jaosto	127
Opetusvinkkejä yhteistyössä	128
Sanomalehti opetuksessa-toimintaa 30 vuotta	129
”Konsulentimöte” ja NiE-komitea lisäävät kansainvälistä yhteistyötä	131
Akateemisten tutkimusten tarve	132
Tutkimukset: Nuoret haluavat hyvin tehtyä lehtiä	134

**Viestintäkasvatusta ja internetin ensikokeiluja, vuoden 1994 opetussuunnitelmat
antoivat vauhtia**

Viestintäkasvatuksen opetussuunnitelmista Opssettiin.....	138
Sanomalehtiä ammattiopetuksessa – harvinaista mutta palkitsevaa.....	141
Opettajien kouluttajien kautta väylä opiskelijoihin	143
Opiskelijakansioiden viisitoista vuotta	146
Koulutusta lehdissä	148
Lapsen oikeudet ja internet esille kansainvälisen työn kautta.....	149
Suuri lääninuudistus: sanomalehtien yhteistyö vaakalaudalla	152
Lehtiä tekemään!	153
Nuori Osaaja 2000 – koululaiskirjeenvaihtajat Helsingissä.....	155
Sanomien Piste – ainutlaatuinen mediakasvatussatsaus Suomessa	156
Internet aloittaa valloituksen – 225-vuotias suomalainen sanomalehti ja verkko kättelevät.....	157
Juniorijournalisti – verkkopedagogiikkaa näppituntumalla	160
Menestystuotteet: sanomalehtiviikko ja lukupassit	161
Päiväkodit innostuvat	165
Sanomalehti koulussa yleistyy, kodeissa vähenee	166
Yrityksiä saada politiikka kiinnostavaksi	167

Viestintävälineistä medioiksi uudella vuosituhanella, sanomalehti viikot

lippulaivaksi	170
Järjestökenttä alkaa muuttua.....	170
Nuorten mediankäyttö pirstaloituu entistä selvemmin	171
Tidningen till klassen – palkittu projekti	172
Ei markkinointia, kiitos	174
Koululinkit tulevat lehtitaloihin – koulutusta oppilaille	175
Sanomalehti viikon menestystarina jatkuu	178
Lehdistön mallioppilas: Utis-Jousi.....	183
Lukupassit uusiksi	184
Lehtiä kehittämään: Miten vastata nuorten tarpeisiin?	186
Nuoret Sanomalehtien Liiton painopisteenä 2001–2002	189
Yhteistyö opetushallinnon kanssa: tietoyhteiskuntaa ja lukutaitoa	192
Lukioihin uusia aineistoja ja Opetushallitukselta mediadiplomi.....	195
Lisää verkkotarjontaa: lehtien arkistot ja Lehtiverstas	197
Koulutusta lehtiväelle ja kokemustenvaihtoa	198
NiE muuttuu Young Reader -toiminnaksi, kansainvälinen konferenssi Etelä-Afrikassa ja Suomessa.....	200
Uudet opetussuunnitelmat vuonna 2003, yhteistyö paikallisen median kanssa.....	202

Hyväkuntoisena kohti median murrosta, Pisasta pohjaa toiminnalle

Nuoret lukijat -jaosto syntyy.....	205
Uutta yleisöä perheen pienimmistä	207
Sloppari – mitä kaikkea tehtiin vuonna 2004.....	208
Vilkkaut sanomalehti viikot, yli 1,3 miljoonaa lehteä oppilaiden käsissä	209
Oppaita sanomalehdistä: uutiskuvaa, medialukutaitoa, matematiikkaa.....	210
Yhteiskuntaoppia, ympäristökysymyksiä ja Ilta-Sanomien Obama extra	212
Alakouluille virikkeitä	215
Tidningen i Skolan: fokus viidensille ja kahdeksansille luokille	216
Innovaatio: Blanco-lehti ja Agricola	217
Pisa-tulokset: Sanomalehti edistää oppimista	219
Uusi strategia 2007: Nuoret lukijat -toiminta monien elementtien alle	223
Kansainvälistä tutkimusta: Youth Media DNA	225

Mediakasvatus kiinnostaa kaikkia, sanomalehdillä oma roolinsa	227
Mediakasvatuksen buumi ja Vanhasen hallitusten politiikkaohjelmat	227
Sanomalehdet ja demokratiakasvatus.....	231
Media Literacy EU:ssa	233
Järjestökenttä natisee, uusia opetussuunnitelmia odotetaan	234
Ajatuksia lopuksi.....	237
Luettavaa kouluille	237
Lehtien yhteistyöstä voimaa.....	238
Miksi oppimateriaaleja tarvitaan?.....	239
Erilaisia yhteistyökumppaneita	240
Tieto lisää toimintaa.....	241
Viitteet	243
Lähdeluettelo	268
Sanomalehtien Liiton Sanomalehti opetuksessa -julkaisut 1968–2014.....	281

Esipuhe

Tulin töihin Sanomalehtien Liittoon vuonna 1989 jatkamaan neljännesvuosisadan ajan pohjustettua työtä: kehittämään sanomalehtien ja koulujen välistä yhteistyötä. Jäin eläkkeelle samasta tehtävästä joulukuussa 2010.

Historioitsijan peruskoulutus ja kiinnostus lehdistöhistoriaan oli kaiketi kasvualustana innostukselle yrittää hahmottaa kokonaiskuva siitä, mitä sanomalehtien ja koulujen välisessä yhteistyössä on vuosikymmenien aikana tapahtunut. Ensimmäisestä opettajille järjestetystä sanomalehtikurssista tulee kuluneeksi 50 vuotta vuonna 2014. Yksittäisestä kurssista laajeni monipuolinen valtakunnallinen toiminta, jossa olivat mukana lähes kaikki Suomen sanomalehdet, myöhemmin myös paikallislehdet. Panostukset vaihtelivat suuresti lehtitalosta toiseen.

Lopullisen potkun työn tekemiseen antoivat kuitenkin Keski-suomalaisen varapäätoimittaja Inkeri Pasanen ja Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen maakuntarahaston Keski-suomalaisen rahasto. Inkeri Pasanen kannusti tutkimuksen tekoon ja rahasto myönsi apurahan. Lämmin kiitos molemmista! Mahdollisuuksien mukaan pyrin tarkastelemaan asioita keski-suomalaisesta näkökulmasta.

Jostain syystä lehtitalojen historioissa tästä laajasta yhteiskunnallisesta työstä ei kerrota. Ne keskittyvät ennen kaikkea uutistoimintaan, politiikkaan, journalismiin ja omistuksiin. Kuitenkin kouluyhteistyö on ollut merkityksellistä uusien lukijasukupolvien kasvattajana ja nuorten yhteiskunnallisen aktiivisuuden lisääjänä, ja aika ajoin toimintaan on sijoitettu myös runsaasti resursseja.

Yllätys oli sekin, kuinka vähän peruskoulun historiaa on tutkittu. Opetuksen arkikäytännöistä on saatavilla vain vähän tutkimustietoa. Joukkotiedotuskasvatusta, viestintäkasvatusta, mediakasvatusta – eri nimitykset eri aikakausina – on tutkittu jonkin verran eri lähtökohdista käsin, mutta historiatutkimusta näistä ei ole.

Tässä työssä keskityn sanomalehtien osuuteen kouluyhteistyössä vuosikymmenien aikana, ja se perustuu ennen kaikkea Sanomalehtien Liiton arkistomateriaaliin ja liiton kustantaman Suomen Lehdistö -lehden artikkeleihin. Vaikka näkökulma on lehtien tekemässä työssä, kuvaa toiminta myös koulun muutoksia. Rinnakkaiskoulujärjestelmästä siirryttiin peruskouluun, opetussuunnitelmat muuttivat oppiaineiden sisältöjä, opetushallintoa ja vanhoja läänejä purettiin, Opetushallitus syntyi. Kaikki nämä vaikuttivat siihen työhön, jota sanomalehdet tekivät koulujen kanssa. Sanomalehti opetuksessa -toiminta kertoo myös oppiaineiden historiasta.

Kouluyhteistyö on lähes koko 50 vuoden ajan rakentunut lehtien tekemään paikalliseen työhön, jossa Sanomalehtien Liitolla on ollut koordinoijan ja ohjaajan rooli. Mutta ilman liiton osuutta toiminta olisi todennäköisesti useissa vaiheissa myös kuivunut. Toimintaan on tarvittu molempia osapuolia: liittoa ja jäsenlehtiä. Toiminta on ollut myös hyvin selvästi kaksikielistä, ja ruotsinkieliset sanomalehdet ovat olleet työssä vahvasti mukana. Tähän vaikutti myös muiden Pohjoismaiden sanomalehtien aktiivinen koulu-toiminta, josta ruotsinkieliset lehdet saivat virikkeitä suomenkielisiä helpomminkin.

Minulla oli ollut yksi edeltäjä, ekonomi Leena Becker, ja hänen perusteellista arkistointiaan on kiittäminen siitä, että olen saanut hyvän kuvan 1970- ja 1980-lukujen tapahtumista. Sanomalehtien Liiton tätä vanhemmat asiakirjat ovat Kansallisarkistossa, ja sieltä löysin tietoja 1960-luvun toiminnasta.

Oman aikani aineiston sain mukaani lähtiessäni eläkkeelle, kun lunastin vanhan työ-tietokoneeni. Sen kovalevyllä olivat useimmat toimintaan liittyvät asiakirjat vuodesta 1993 alkaen.

Suuren avun olen saanut myös haastattelemiltani Sanomalehti opetuksessa -toiminnassa mukana olleilta henkilöiltä: edeltäjältäni Leena Beckeriltä, toimitusjohtaja Veikko Löyttyniemeltä, kouluneuvos Kirsti Mäkiseltä, lehtori Riitta Myöhäseltä, dosentti Touko Perkolta, lehtori Reino Riikoselta ja rehtori Marja-Leena Tuurnalta. Kiitos myös päätoimittajille, jotka liiton hallituksen nimeäminä luottamushenkilöinä olivat vetämässä toimintaa: Keijo K. Kulha, Raimo Seppälä, Seija Rasila, Reetta Meriläinen, Pekka Mervola, Matti Kalliokoski ja Jouko Jokinen. Muistan kiitoksella myös tapaturmaisesti maaliskuussa 2014 menehtynyttä Opetushallituksen opetusneuvos Pirjo Sinkoa. Heiltä ja monilta muilta toiminnassa mukana olleilta olen saanut vahvistusta pöytäkirjojen kertomille asioille. Erityinen kiitos opiskelutoverilleni ja ystävälleni dosentti Pirkko Kaukiaiselle kannustuksesta ja hyvistä neuvoista tutkimuksen eri vaiheissa, ja miehelleni, joka on kärsivällisesti kestänyt eläkkeellä olevaa vaimoa istumassa päivät pitkät edelleen työasioita pohtien.

Kiitos myös Viestintäalan tutkimussäätiölle, jonka apurahan turvin sain työni painokelpoiseksi.

Toivon, että tämä tutkimus on kunnianosoitus kaikille niille toiminnanohjaajille, opettajille, toimittajille, koululinkeille ja markkinoinnin henkilöille, joiden innostuksen varaan koko toiminta on rakentunut. Yhteiseen hiileen puhaltamisen henki tavoitteena nuorten ohjaaminen sanomalehden lukemiseen on ollut kantava voima vuosikymmenien ajan.

Helsingissä 31.3.2014
Pirjo-Riitta Puro

Saatteeksi: Maaperä oli muokattu koulujen ja sanomalehtien yhteistyölle

Koulu ja sanomalehdet sivistivät kilvan Suomen kansaa kansallisen heräämisen aikoihin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Kansakouluja syntyi maalaispitäjiin ja sanomalehdet saivat uusia lukijoita syrjäistäkin kirkonkylästä. Laajassa, harvaanasutussa maassa sanomalehdillä oli tärkeä yhteiskunnallinen merkitys tiedon jakajana ja mielipiteiden muokkaajana. Poliittinen ohjelma oli oleellinen osa journalismia. Koulut kasvattivat uusia lukijoita, tilaajia ja äänestäjiä.

Sanomalehdet olivat osa politiikkaa, ja eduskunta-uudistuksesta 1906 lähtien ne olivat puolueiden aseita. Suomen itsenäisyyden aikana lehdet ryhmittäytyivät tukemaan eri puolueita myös oikeisto-vasemmisto-akselille. Sanomalehden kustantaminen oli altis taloudellisille riskeille, ja lukuisat lehdet kuolivat vuosien kuluessa ja uusia syntyi. Lehdistö eli 1900-luvun alkupuoliskon kustannuskriisistä toiseen. Sanomalehdistön yhteiseksi edustajaksi suurimpien lehtien kustantajat perustivat vuonna 1908 nykyisen Sanomalehtien Liiton edeltäjäjärjestön.

Tiedonvälityksen kenttä muuttui, kun radio tuli mukaan uutisvälitykseen 1920-luvulla. Se ei kuitenkaan aiheuttanut sanomalehdille haittoja. Sen sijaan television tulo 1950-luvulla herätti pelkoja, koska sen ajateltiin vievän mainostuloja.

Taloudelliset vaikeudet painoivat sanomalehtiä 1960-luvulla. Suomessa ilmestyi silloin noin yhdeksänkymmentä 3–7-päiväistä sanomalehteä. Radiolupien määrä kasvoi nopeasti ja läpimurtoa tekevä televisio alkoi kattaa suuren osan kansalaisten ajankäytöstä. Mainos-TV sai paljon katsojia, ja sanomalehdet pelkäsivät ilmoitusmarkkinoidensa puolesta.¹

Taloudellisen taantuman aikana 1960-luvun puolivälin jälkeen muutamana vuotena ilmoitusmäärät lehdissä laskivat. Samaan aikaan lehdistön kustannukset nousivat. Kirjatyöntekijäin lakko vuonna 1967, siirtyminen viisipäiväiseen työviikkoon vuonna 1968 ja ensimmäinen toimittajien lakko vuonna 1972 nostivat kustannuksia. Aivan erityisen pahasti taantuma-aika puri poliittisiin kakkoslehtiin, joista monet vähensivät ilmestymistiheyttään.²

Journalismissakin tapahtui 1950- ja 1960-luvuilla muutoksia. Nojautuminen skandinaaviseen ja skandinaaviseen malliin muuttui, ja amerikkalainen suuntaus alkoi voittaa

alaa. Toimitustyö muuttui vähitellen aikaisemmasta onnettomuuksiin ja rikoksiin keskittyvästä uutisoinnista tapahtumien taustoja selvittäväksi.³

Vähitellen lehdet alkoivat luopua poliittisista sitoumuksistaan, ja 1960-luvun puolivälissä jo noin puolet sanomalehdistä oli sitoutumattomia. Samaan aikaan maakuntalehdet kehittyivät entistä vahvemmiksi. Niiden maakuntasidonnaisuus kasvoi ja pääkaupunkikeskeisyys väheni. Porvarilliset puoluelehdet kehittyivät yleissanomalehdiksi, ja varsinkin vasemmiston sanomalehdet jäivät levikkikehityksessä koko ajan entistä enemmän jälkeen. Niistä tuli ensisijaisesti mielipidelehtiä.⁴

Silmiin pistävää olivat sanomalehdistön kovat keskinäiset taistelut. Niitä käytiin sekä tilaajista että ideologioiden välillä. Lehtien yhteistyöjärjestön Sanomalehtien Liiton tehtäväksi oli tullut lehtien keskinäisten kiistojen ratkaiseminen. Näiden riitojen sovitelusta liitto pääsi eroon sääntöjä muuttamalla 1960-luvun alkupuolella, ja siitä syystä toimintaan saatiin mahtumaan muitakin asioita. Yksi näistä oli huomion kiinnittäminen nuoriin lukijoihin. Sanomalehtien Liitto sai myös lisää yhteiskunnallista moniarvoisuutta, kun sosiaalidemokraattiset lehdet 1950-luvun lopulta alkaen vähitellen tulivat liiton jäseniksi. Tämä oli tärkeää erityisesti luotaessa kontakteja kouluhallintoon.⁵

Sanomalehtien Liiton kautta hoitui myös lehtien kansainvälisiä yhteyksiä. Tapaamisten ja kokousten kautta Suomeen välittyi tietoja muiden maiden sanomalehtien ja koulujen välisestä yhteistyöstä. USA:sta alkanut toiminta oli amerikkalaisten mukana levinnyt toisen maailmansodan jälkeen Japaniin.

Sotien jälkeen Suomeenkin tuli *Aku Ankan* lisäksi paljon länsimaaisia vaikutteita USA:sta. Tiedemaailma sai muun muassa amerikkalaisen sosiologian ja uudet yhteiskuntatieteet. Ne haastoivat myös historian opetuksen, jossa alettiin painottaa antiikin ja keskiajan sijaan uudempia aikoja.⁶ Yhteiskuntaoppi ja taloustieto tekivät tuloaan oppikoulujen ja erityisesti lukion opetukseen. Tasavallan presidenttiä myöten oli vuosikymmenen vaihteessa puututtu siihen, että oppikoulun olisi lisättävä yhteiskunnallista opetusta ja etsittävä uusia opetusmenetelmiä sen opettamiseen.

Historian opettajat halusivat nämä uudet oppisisällöt omalle vastuulleen, olihan historia yhteiskuntatieteiden emotiede. Heiltä tuli myös aloite yhteistyöstä Sanomalehtien Liiton kanssa järjestettävälle kurssille sanomalehtien opetuskäytön lisäämiseksi. Ensimmäiset kurssit 1964 ja 1965 suunnattiin nimenomaan lukiodien opettajille.

Samaan aikaan peruskoulu teki tuloaan. Sitä oli suunniteltu jo 1940-luvulta alkaen ja poliittinen päätös siitä saatiin 1960-luvun puolivälissä. Peruskoulu syntyi ennen kaikkea vasemmistopuolueiden sekä porvarillisten Maalaisliiton (myöhemmin Keskustapuolue, sitten Suomen Keskusta) ja Kansanpuolueen tahdosta. Oppikoulujen opettajat ja monet kokoomuspoliitikot vastustivat hanketta. Peruskoulu yhdisti vanhan kansakoulun, kansalaiskoulun ja oppikoulujen keskikoulun, ja se toteutui vähitellen vuodesta 1972 alkaen. Peruskoululaki teki koulusta hyvin valtiokeskeisen. Suunnittelukoneisto kattoi koko

maan kuntia myöten. Myös opetussuunnitelman teko oli keskushallinnon tehtävä. Keskusjohtoisuus vaikutti myös sanomalehtien ja koulujen yhteistyöhön yli kahdenkymmenen vuoden ajan erilaisin rajoituksin ja ohjein.⁷

Poliittisesti kiihkeä 1970-luku toi omat mausteensa sanomalehtien ja koulujen yhteistyön. Unescon ajama ja Suomessakin pitkälle ideoitu joukkotiedotuskasvatus kuului peruskoulun opetussuunnitelmiin. Siinä korostettiin kokemuksellisia ja koulun sekä ympäröivän yhteiskunnan keskinäistä yhteistyötä korostavia työtapoja, ja ideologialtaan se oli vasemmistolainen.⁸

Näissä olosuhteissa, suurien yhteiskunnallisten muutosten aikaan, alkoi säännöllinen sanomalehtien ja koulujen yhteistyö, jonka vetovastuu on ollut Sanomalehtien Liitolla.

Lehdistökursseilla kohti joukkotiedotuskasvatusta

Kustantajien herättely

Suomessa sanomalehtien ja koulujen järjestelmällisen yhteistyön alkuna pidetään vuoden 1964 historianopettajille järjestettyä sanomalehtikurssia, lehdistöseminaaria. Sanomalehtien Liitto järjesti sen yhdessä Historianopettajat–Historielärarna r.y:n kanssa, ja se oli tarkoitettu ennen kaikkea lukion yhteiskuntaopin opetuksen kehittämiseksi.

Sanomalehti oli kuitenkin kuulunut jo aikaisemminkin monen oppikoulun opettajan opetusvälineisiin ja ollut myös virallinen osa oppivelvollisuuskoulun eli kansa- ja kansalaiskoulun opetusta lähes koko itsenäisyyden ajan. Ensimmäisen kerran sanomalehti mainitaan kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä vuonna 1925. Siinä suositeltiin lastenlehtien lisäksi sanomalehteä oheislukemistoksi, jolloin yksi oppilaista toimi esilukijana ja muut kuuntelivat.

Vuoden 1946 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä sanomalehden käyttö on jo laajemmin esillä. Sopiviksi aineiksi mainitaan historia, lukeminen, kirjoitus ja kielioppi. Vielä useammin sanomalehti mainitaan vuoden 1952 komitean mietinnössä. Sen mukaan sanomalehteä voidaan käyttää maantiedon, historian ja yhteiskuntaopin, puhekasvatuksen, lukemisen sekä kansalaistaidon opetuksessa. Siitä, kuinka paljon ja millä tavoin silloiset kansa- ja kansalaiskoulujen opettajat käyttivät sanomalehtiä, ei ole tietoja.¹

Kustantajia ja toimittajia tietysti kiinnosti ja mairitteli se, että opettajat kiittelivät sanomalehtiä oppimateriaalina. *Suomen Lehdistö -lehti* julkaisi mielellään erilaisia muualla julkaistuja artikkeleita, joissa opettajat kertoivat hyvistä kokemuksistaan sanomalehden käytöstä osana opetusta.

Kun opettaja Aati Jäppinen kehui sanomalehden erinomaisia ominaisuuksia, julkaisi *Suomen Lehdistö* tämän alun perin *Opettajain lehdessä* ilmestyneen artikkelin vuonna 1948. Siinä kirjoittaja kiteyttää sanomalehtiopetuksen merkitykset.

Saamani kokemukset sanomalehden käytöstä oppimisvälineenä ovat positiivisia. Mainitsen vain, että
1. Se tuo vaihtelua kouluelämään.

2. Antaa virikkeitä ja aiheita keskusteluille.
3. Liittää opetettavan aineksen nykyaikaan.
4. Antaa viimeisimmät tiedot nykyajan valtavasta teknisestä kehityksestä.
5. Totuttaa tulevat kansalaiset oikein lukemaan sanomalehteä.
6. Tutustuttaa nykypäivien yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin.
7. Oikein johdettuna kasvattaa suvaitsevaisuutta.

Vuonna 1954 *Suomen Lehdistö* julkaisi artikkelin otsikolla ”Sanomalehdet opetusvälineinä”. Se alkaa näin: ”Otsikossa mainitusta asiasta on lehdessämme aikaisemminkin julkaistu eräitä kirjoituksia, mutta kun Kasvatusopillisen aikakauskirjan tämän vuoden toisessa numerossa toimittaja Aulis Blinnikka on käsitellyt aihetta hieman laajemmin, olemme katsooneet aiheelliseksi, kirjoittajan luvalla, julkaista kirjoitus myös meidän lehdessämme.”

Artikkelissa oli kattava katsaus sanomalehden opetuskäyttöön alkaen Saksan 1600-luvun kouluista ja kotimaasta Porthanin ja muiden professori-toimittajien luennoista, jotka pohjautuivat heidän itsensä kirjoittamiin lehtiartikkeleihin. Oma aikaansa käsitellessään toimittaja Blinnikka toteaa, että sanomalehtitunnit riippuvat siitä, ovatko opettajat kiinnostuneita niitä käyttämään. Hän tietää, että joissakin yksityisoppikouluissa, työväenopistoissa, kansanopistoissa ja opintokerhoissa pidetään säännöllisiä sanomalehtitunteja.

Opettajien asenteita hän kuvailee: ”Kansankasvattajat katsovat sanomalehtiä kuitenkin hyvin monessa tapauksessa karsaasti – –.”

Kirjoittaja kantaa huolta siitä, että tarvitaan sopivaa ohjausta, jolla ”voidaan kasvava nuoriso opettaa etsimään lihaviin sensaatio-otsikoiden välistä ja sanomalehtien sisäisiltä sellaisilta palstoilta, joilla on todellista sivistysarvoa.” Kirjoittaja toivoo, että opetussella nuoret saadaan huomaamaan, että ”lehdessä on muutakin kuin savupilvenä ilmaan haihtuvia päiväkysymyksiä”.

Sanomalehtien Liiton johdolla oli tiiviit yhteydet eri puolille maailmaa kansainvälisten järjestöjen kautta, ja myös sanomalehden opetuskäytön kehitystä muissa maissa seurattiin. *Suomen Lehdistössä* raportoitiin siitä, mitä eri maissa tapahtui. Syksyllä 1961 kerrottiin, että USA:ssa sikäläinen sanomalehdenkustantajien järjestö ANPA oli perustanut PR-osaston. Sen tehtävänä oli muun muassa saada kouluja lisäämään sanomalehden käyttöä opetuksessa ja lisäämään nuorten kiinnostusta toimittajan työhön. Artikkelissa mainitaan erilaiset kilpailut, stipendit ja koululehtien tukeminen sekä kerrotaan Ruotsin tilanteen kehittymisestä: siellä kouluylivaltio oli lähettänyt kirjeen oppilaitoksiin, ja siinä kehoitettiin kouluja sanomalehtien opetuskäyttöön. Lopuksi kirjoittaja opastaa suomalaisia kustantajia: ”Kouluviranomaisten ja yhteiskunnan pyrkimykset lisätä nuorten tietoutta lehdistä ja harkintaa lehtien lukemisessa ovat sanomalehdenkustantajien etujen

mukaisia. Siten saadaan ajoissa kosketus nuorisoon, tulevaisuuden lehdentilaajiin. Suomessakin sanomalehtien merkitys koulutyölle ei ole uusi, vaikka tämän ajatuksen kehittämiseen olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota.”²

Ainakin Sanomalehtien Liiton toimistossa nähtiin kouluyhteistyön ja sanomalehtien koulukäytön lisäämisessä myös kustantajien etu, ja vaivihkaa asiaa ajettiin *Suomen Lehdistön* palstoilla. Kustantajien herättäminen koulutyön merkityksen ymmärtämiseen ei ollut mikään yksinkertainen asia. Sanomalehdet elivät tuolloin(kin) erittäin tiukassa taloudessa. Televisio uhkasi uutiskilpailussa ja mainostelevisiion tulo ilmoitustuottojen kehittymistä, keskinäinen kilpailu vähensi levikkituloja, postimaksut eli lehtien kuljetuskustannukset nousivat koko ajan ja kohoavista paperinhinnoista käytiin jatkuvia neuvotteluja. Toimittajien palkkakehityskään ei vastannut kustantajien toiveita. Sanomalehden koulukäyttö siis koettiin positiivisena, ja se varmasti kohotti lehden tekijöiden itsetuntoa, mutta lisäkustannuksia lehtitaloille ei siitä haluttu. Sen sijaan maksetut tilaukset kouluille otettiin ilolla vastaan.

Historian opettajat latuja avaamassa

Useimmissa maissa, muun muassa Yhdysvalloissa, sanomalehden opetuskäyttö on ollut kustantajalähtöistä. Suomessa ja Ruotsissa se on alkanut kouluista. Aktiiviset opettajat ja kouluviranomaiset olivat aloitteellisia. Tästä syystä Suomessa Sanomalehtien Liiton roolina oli ensisijaisesti toiminnan tarkoituksen selventäminen yksittäisille lehtikustantajille. Kaksi tavoitetta piti tulla ymmärretyksi: sanomalehden opetuskäyttö lisää oppilaiden kasvamista aktiivisiksi kansalaisiksi, ja se antaa sanomalehdille mahdollisuuden kasvat-
taa tulevaisuuden lukijoita ja tilaajia. Liitolla on ollut myös tärkeä rooli pitää sanomalehdistön puolesta yhteyttä valtakunnallisiin opetusviranomaisiin kuten kouluhallitukseen ja ammattikasvatushallitukseen – jotka yhdistettiin myöhemmin Opetushallitukseksi – sekä opettajien valtakunnallisiin järjestöihin.

Monella sanomalehdellä on ollut jo ennen 1960-lukua yhteistyötä koulujen kanssa paikallisella tasolla. Näistä ei ole juurikaan jäänyt jäljelle lähdeaineistoa. Lehtitalojen omissa historioissa ei kerrota mahdollisesta kouluyhteistyöstä. *Opettajain lehti* on vuosien aikana kertonut joistakin sanomalehtiopetuskokeiluista. Näitä artikkeleita ovat olleet muun muassa Koulutyön kosketus sanomalehdistöön (1949), Sanomalehtien käyttö opetustyön palveluksessa (1953) ja Koululaiset sanomalehden toimittajina (1954).³

Suomessa elettiin vielä 1960-luvulla rinnakkaiskoulujärjestelmässä. Oppilaat jakautuivat keskimäärin kymmenvuotiaina kansakoulun neljännen tai viidennen luokan jälkeen. Osa pääsi pääsykokeiden perusteella oppikouluun, jossa oli viisivuotinen keski-koulu ja sen jälkeen kolmevuotinen lukio. Osa oppikouluista oli valtion ylläpitämiä, osa

yksityisiä kouluja. Osa oppilaista jatkoi kansakoulua, kansalaiskoulua, ja siirtyi sieltä joko suoraan työelämään tai ammatilliseen koulutukseen.

Oppikouluissa valveutuneet äidinkielenopettajat veivät lehtiä luokkiin, mutta sanomalehtien opetuskäytön kehittämisessä 1960-luvulla ovat historian opettajat olleet avainasemassa. Ilmeisesti he ovat käyttäneet sanomalehtiä pisimpään ja nimenomaan yhteiskunnallisten ja taloudellisten kysymysten käsittelyssä. Etelä-Espoon yhteiskoulun (nykyisin Haukilahden koulu ja lukio) historian lehtori Reino Riikonen oli saanut kouluhallitukselta luvan sanomalehden opetuskäytön kokeiluun vuonna 1958. Myös koulun johtokunta oli ollut myönteinen tälle opetuskokeilulle. Riikonen käytti opetuksessaan tasapuolisesti poliittisia lehtiä ja jonkin verran myös ulkomaisia lehtiä. Riikonen oli myös Historian opettajien yhdistyksen varapuheenjohtaja ja yhdistyksen vasta perustetun *Kleio-lehden* päätoimittaja, ja hän ryhtyi ajamaan sanomalehtiopetusta laajempaan käyttöön.⁴

Historian opettajien yhdistys teki Reino Riikosen aloitteesta jäsenkunnalleen 1960-luvun alkupuolella opetusmenetelmiä koskevan tiedustelun. Tulosten mukaan sanomalehtiä käytettiin eniten siten, että tuoreita uutisia käsiteltiin kerran viikossa tai pari kertaa kuukaudessa tunnin alussa pidettävissä uutiskatsauksissa, jotka oppilaat olivat koonneet sanomalehdistä. Samoihin aikoihin oli Munkkiniemen yhteiskoulun lehtori Aarne Salmi-nen järjestänyt helsinkiläisessä oppikoulussa kokeilun sanomalehden käytöstä äidinkielen opetuksessa. Tuloksena oli, että alimmilla luokilla lehteä voitiin käyttää vain luokkalehtien tekemiseen, mutta keskiasteella sanomalehdistä voi jo antaa kirjallisia tehtäviä.

Aktiiviset historian ja yhteiskuntaopin opetuksen kehittäjät olivat myös sanomalehden koulukäytön kehittäjiä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa oli 1960-luvun alkupuolella ryhdytty vaatimaan oppikouluja tehostamaan kansalaiskasvatusta, lisäämään yhteiskunnallista opetusta, käsittelemään taloudellisia aiheita ja sen hetkistä poliittista kehitystä. Näihin vaatimuksiin historian opettajien oli helppo yhtyä. Samallahan oli kyse myös oman oppiaineen asemasta. Historian opettajien aktivoitumiseen vaikutti myös se, että yhteiskuntaopin ja taloustiedon opetukseen tulivat uudet oppiennätykset eli opetuksen tavoitteet vuonna 1963. Ne lisäsivät tämän aineryhmän opetuksen osuutta. Systemaattiset yhteiskuntaopin ja taloustiedon jaksot erotettiin historiasta, ja ajallista painopistettä siirrettiin tuoreille asioille. Oppiennätyksissä myös edellytettiin, että ajankohtaisia asioita käsiteltäisiin entistä laajemmin.⁵

Historian opettajien yhdistys oli 23.4.1963 lähettänyt kouluhallitukselle ehdotuksen, jossa toivottiin, että kaikkiin valtion oppikouluihin tilattaisiin eduskunnassa edustettuina olevien puolueiden pää-äänenkannattajat. Yksityisten oppikoulujen kohdalla lehtitilauksia esitettiin valtionapuun oikeuttaviksi. Perusteluna oli muun muassa se, että oppilaiden kotona yleensä luettiin vain yhtä sanomalehteä, ja kouluissa olisi syytä tarkastella asioita monista eri näkökulmista. Toinen perustelu oli, että historian ja yhteiskuntaopin opetta-

Sadat tuhannet peruskoululaiset ovat tehneet sanomalehtien lukupassien tehtäviä.

Lähes jokainen suomalainen opettaja on saanut sanomalehden opetuskäytön pedagogisia oppaita.

Yli 20 000 opettajaksi opiskelevaa nuorta on saanut Sanomalehti opetuksessa -tehtäväkansion.

Lehtitalot ovat vuosien aikana lähettäneet miljoonia lehtikappaleita koululaisten tutkittaviksi.

Mitä on toiminnan taustalla? Miksi sanomalehdet ovat tehneet tätä työtä? Miten sitä on tehty? Näihin kysymyksiin vastaa filosofian maisteri Pirjo-Riitta Puron tutkimus sanomalehtien ja koulun yhteistyön vaiheista viidenkymmenen vuoden aikana. Se kertoo uranuurtajaopettajista, jotka uskoivat sanomalehtien merkitykseen opetuksen tukena, ja sinnikkäistä lehti-ihmisistä, jotka uskoivat kouluyhteistyön kasvattavan uusia lukijoita. Se kertoo myös oppiaineiden historiasta sekä siitä, miten opetussuunnitelmat ja sanomalehtien asema kouluissa on muuttunut vuosien aikana, ja mitä 1970-luvun joukkotiedotuskasvatus tai 2000-luvun mediataidot ovat olleet sanomalehtien näkökulmasta.

ISBN 978-952-286-899-2